అసావేరి

[కథానిక]

శ్రీ మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి

వెంకటరత్నం, బస్తీబ్రతుకు ఇహ యీ జన్మకు విరిచిపెట్టానని ఖాయంచేసుకున్న తరువాత,—ఏ నాడో పుట్టి పెరిగిన మేనమామలగారి ఊరు చేరుకున్నాడు: ముక్కుపచ్చలు ఆరకముందు ఆ గ్రామం వదిలి పెట్టి,—చదువుకోసం బస్తీచేరుకోవడమేమిటి!—ఇహ అంతే,—మళ్లీ నాటికి నేడు,—పదహేనేళ్లకు,—మళ్లీ ఆఊరు తొక్కడం:

వేసంకాలంసెలవలు వచ్చినా యింటికి వెళ్లడమనే మాటే లేదు: మేనమామకు ఏటికి ఏడాదీ బస్తీంలో,—ఏకో కోర్టులో ఏ తగాయిదో ఉంటూనే ఉండేది. చుట్టుపక్కల షుమారు వీభైఅరవై గ్రామాల తాలూకు దావాతగాయిదాలన్నీ ఈయనచేతిమీదుగానే నడిచేవి. పాపం ఆ బ్రాహ్మడికి,-బ్రతికినన్నాళ్లూ క్షణం తీరికంటూ లేదు. పోనీ ఆద్యంతాలకు యింత లప్ప యిచ్చాడా అంటే—అదీ లేదు; ఆకొంప ఒకటే—మరో రవంత చెక్కా—

ఆయిల్లు ఒక్కటే—ఒంటికట్టుగా మిగిలింది: అదీ ఇన్నాళ్లనుంచీ దీపంపెట్టే దిక్కు అంటూ లేక,- అలాగే అఘోరిస్తూంది,—ఉన్నంత మేర ఉంది—కూలినంత మేర కూలింది—ఏదో ఊళ్లోవాళ్ల పుణ్యమా అంటూ—అసలు నామరూపాలు లేకుండాపోక—అంతంతమాత్రంగా ఉంది.

అమ్మమ్మ పుణ్యమా అంటూ,—చెప్పించిన రెండుముక్కలూ అబ్బినవి. కాని, చెప్పిన బుద్ధులు ఒక్కటైనా చెవికి ఎక్కలేదు. ఆవిడది ఎప్పుడూ ఒక్కటే పోరు—'చెడిపోతావురా, నాయనా! పెళ్లి చేసుకుని ఒక్కయింటివాడివి అవరా!—'

పెళ్లిమాత్రం చేసుకోనంటాడు. నీవు ఏది చెప్పినా చేస్తానుకాని,—అదిమాత్రం ఎత్తవద్దంటాడు. పోనీ అని,—అమ్మమ్మ ఊరుకుంటుందా—ఆవిడ ఆ నసా మానలేదు—వీడు అదే జవాబూ మానలేదు.

చదువుకున్న ముక్కలు అక్కరకు వచ్చినవి: తోటివారందరికన్నా ప్రయోజకు డనిపించుకుంటూన్నాడు. ఊళ్లో నలుగురిచేతా,—ఔననిపించుకుంటూన్నాడు—వాహినీగానే బ్రతుకుతున్నాడు—

'ఎంత సంపాయించిమాత్రం ఏంలాభం?—బ్యాంకీలో డబ్బు మూలుగుతూంటేమాత్రం—అదంతా ఏం జేసుకోను?—ఏ పొణిగా లేకపోయిన తరువాత—ఇదంతా ఎవరు తినను? నేను హరీ అన్న తరువాత,—ఆకలి ఎరిగి, వేళకు పట్టెడు అన్నం పెట్టే దిక్కైనా ఉండొద్దాయ్—వీడు ఏం కాను?—వెయ్యేళ్లు పండాల్సిన పంట వీడిబ్రతుకు ఎలా వెళ్లమారను?—'

ఇదే ఎంతసేపటికీ అమ్మమ్మగొండాడింపు! వినడం పరిపాటైపోయి—క్రమంగా,—వినిపించుకోకుండా చక్కాబోయేవాడు—

పెళ్లి మాటంటే గిట్టక పోవడానికి—అవతల సాగిస్తూన్నది ఏమీ లేదు:

—తను పుట్టినతరువాత, ఇంకా నెలైనా వెళ్లకముందే,—అమ్మంటూ లేకుండాపోయింది: అమ్మ ఎలా ఉండేదో తెలియదు: గ్రాయకం వస్తూన్నప్పటి నుంచీ—ఇదొక్కటే గుర్తు—ఎప్పుడు చూసినా, నాన్న తన్ను ఒళ్లో కూర్చోపెట్టుకునో,—చంకను వేసుకునో, భుజంమీద జజ్జో పెట్టుకుని చిచ్చికొడుతూనో — ఎప్పుడూ ఏడుస్తూఉండేవాడు - వెక్కివెక్కి ఏడుస్తూండేవాడు—తన్ను గుండెలకు గట్టిగా

అనుకుని,—భయంవేసేట్టు బావురు మనేవాడు. గుండెలు చీలిపోతున్నట్టు రంపకోతగా మూలిగే వాడు—

అదే జ్ఞాపకం: నాన్న పడ్డ బాధంతా జ్ఞాపకం—

అమ్మమ్మ కన్నూబున్నూ మన్నప్పుడల్లా అమ్మ జ్ఞాపకం వచ్చేది—నాన్న మూలుగు వినపడేది—

ఎందరితోనో, పేరుపేరువరుసా చెప్పి అమ్మమ్మ విసుక్కున్నప్పుడల్లా—'ఇదీ సంగతి!' అని విప్పి చెప్పుదామనిపించేది—చెపితే,—ఆ సత్యకాలంమనిషికి ఏం అర్థంఅవుతుంది?—కూతురుని తలచుకుని కుమిలి పోతుంది—.

అమ్మమ్మకు,—చెట్టంత కూతురు పోయిందన్న విచారంకన్న—అలాటి రుషితో వెయ్యేళ్లూ వర్ధిల్లే అదృష్టం అమ్మకు లేకపోయిందనీ, ఎప్పుడో, ఎప్పుడో అని బ్రతికిన ఆ నాలుగునాళ్లూ, కంటికి ఏకధారగా తపస్సుచేసి, తపస్సు ఫలించి కన్నుమూశాడనీ,—నాన్ననే,—నాన్న పడ్డ బాధనే తలచుకుని ఎప్పుడూ ఇదయ్యేది: నాన్నంటే,—అమ్మమ్మకు, ఆ ఉన్న ఒక్క కొడుకుమీదా కన్నగూడా ఎక్కువ లక్ష్యం.

పెళ్లిమాట ఎత్తితే,—అందుకూ అంత భయం!—అచ్చటా—ముచ్చటగా, చక్కగా చెట్టాపట్టాలు వేసుకుని చిలకాగోరింకలల్లే పోయే, ఏ జంప తుల్ని చూసినా,—కర్మం తప్పివస్తే—వాడూ అలాగే కుమిలిపోవాల్సిందేకదా అనిపించేది—మనస్సు ఎప్పుడూ శుభం పలికేది కాదు—

౨

వెంకటరత్నానికి ఒక్కడే మనసుకలిసిన స్నేహితుడు. ఆ ఒక్కడికి పెళ్ళిపేరంటాలు అయినాయి. కాని, ఒక్కనాడూ పట్టుమని సుఖపడ్డపాపాన పోలేదు. ఆ చిన్నది,—అసలే అబ్బనాకారంపిల్లట—ఆఏడుకు ఆఏడు వచ్చినకొద్దీ ఏమాత్రమూ తెక్కకపోంగా,—మరీ మూలికచెడ్డది: అయినా,—ఆ అడ్డంకి తీరి, వీడి యింటికి—అంటే రంగశాయి యింటికి వచ్చిన వేళావిశేషంకొద్దీ రవంత కోలుకుంది: అది, చివరకు మూణ్ణాళ్ల ముచ్చటే అయినా, అంతలోనే, పెనిమిటికి అరచేత వైకుంఠం చూపించింది. చివరకు, అంత బాధపడకుండా,—చూసే వారిని బాధపెట్టకుండా కాలం తీరిపోయింది.

—రంగశాయికి ఇంతటి కష్టం వచ్చిందని కబురు తెలియగానే, వెంకటరత్నం, ఓవారంరోజుల బాటు మూసినకన్ను తెరవలేదు: ఇంకో వారంరోజుల దాకా వీథిమొగం చూడలేదు:

ఇంకా ఒంటికి సత్తువ సరిగ్గా చేరుకోక పోయినా, నడిచేందుకు ఓపిక లేకపోయినా, అలాగే యీడుకుంటూ బయలుదేరాడు.

'ఎక్కడికిరా నాయనా, ఇప్పుడూ?' అంది అమ్మమ్మ: ఫలానిచోటికని చెప్పాడు:

'అయితే యిప్పుడు వద్దులే!' అంది:

'ఏం?' అన్నాడు:

'నువ్వు—పెళ్లినవాడివి, ఏదో అడ్డదిడ్డంగా వాగుతావు!—బాగుండదు 'అని బ్రతిమాలినట్టు చెప్పింది—

'నా కేమంత కళ్లు మూసుకుపోయినా యను కున్నావా?—వాడలా పుట్టెడు దుఃఖంతో ఉంటే—'

'అదేరా నాయనా, నేను నద్దన్నది! వాడు మళ్లీ పెళ్లికొడుకవుతూంటే—!'

'ఆఁ!' అని వెంకటరత్నం దద్దరిల్లిపోయి నాడు—

'కాకేంరా!—పెళ్లాం పోతే, పెళ్లికొడుకు!—ఈపూటే శుభమస్తు అనుకుంటారుట!—నెల తిరగక ముందే,—ఆ మూడుముళ్లూ పడిపోవద్దూ మరి!—' వింటూనే నిలుచున్నవాడు అలా చదికిలపడిపోయి నాడు—అమ్మమ్మ తన ధోరణిలో పాతఆలాపన ఎత్తుకుంది:

'అది, ఒక్క ఆ రుషికి చెల్లిందిరా నాయనా!—నాతల్లి, నాకడుపులో చిచ్చుపెట్టిపోయినతరువాత, ఆనాయన ఒక్కనాడు పట్టుమని యింత అన్నం తిన్నాడా,—ఏనాడైనా కంటినిండా—ఆదమరచి నిద్రపోయినాడా?—అలా, ఏడ్చి ఏడ్చి—'

వెంకటరత్నం ఒరదూసిన కత్తల్లే బయలు దేరాడు.

రంగశాయిని, నవిలి మింగేద్దా మన్నంత కోపంగా ఉంది: వీడూ ఓ మనిషేనా?—వీడిదీ ఓ బ్రతుకేనా?—

—గుమ్మం ఎక్కుతూనే, అనవలసినవి నాలుగూ అనేశాడు, మొగానే! పట్టుకు దులిపేశాడు.

రంగశాయి, దేనికీ సమాధానం చెప్పకుండా, వింటూ తల వంచుకు కూర్చున్నాడు. కొంతసేపటికి తల ఎత్తి, మొండిచూపు చూశాడు: అక్కడున్న పెద్దమనుష్యులలో ఒకరు కల్పించుకున్నారు.

—'చాల్లేవయ్యా అనవసరప్రసంగం!—మహా కొమ్ములు మొలిచినట్లు మాట్లాడుతున్నావ్—పిలవని పేరంటంగా వచ్చి, ఏమిటీ ఆగడం?—ఇది కుటుంబ వ్యవహారం!—'

అలా వాగుతున్న దౌడ వాయేట్లు కొట్టడం వెంకటరత్నంచేతుల్లో పనే!—కాని, అసహ్యం వేసి, కొంచెం అంచాడించాడు: ఇంతలో, ఈతిణ్ణి ఎరుగున్న మరోవృద్ధు అనునయంగా ఇలా మొదలు పెట్టాడు—

'అలాక్కాదు నాయనా!'

'ఇది, ప్రపంచవర్మం-ఎంత దుఃఖం వచ్చినా, శరీరఇంద్రియవ్యాపారము లున్నవి చూశావ్వా,—అని యథారీతిని సాగుతుండవలసిందే! ఇది కేవలం భగవన్నిర్దిష్టము బాబూ—'

వెంకటరత్నం ఒళ్లు మరచిపోవడానికి ఇంతకు మించిన పుల్లేపు అక్కర లేదు.

ఆవృద్ధు ఎక్కడకు తేలుస్తాడో తనకు తెలుసును—మనిషి పోతే పోయిందే అనకో—పుట్టెడు దుఃఖమే అనకో,—అందుకని, నిత్య-నైమిత్తిక కర్మకాండ ఏది మానాడు?—పోయినవాళ్ల కోసం అఘోరిస్తూ కూర్చుంటే ఇహ ఆబ్రతుకు ఏంకాను?—ఊసూరుమంటూ రోజులు ఎలా వెళ్లమారను?—ఇదే ధోరణి కాదూ?—

ఈ ముక్కలన్నింటికీ తలదన్నే సబబైన సమాధానాలు వెంకటరత్నానికి తెలియకనా?

—'ఏంబాబూ, సరేగాని,—ఇలా కాకుండా, మరోలాగు జరగిం దనుకోండి!—ల్లనే ఉండి,—చిన్నవాడే కన్నుమూశా డనుకోండి!—అప్పుడూ యిదేనా తతంగము?—ఆశ్రయం ఏమీ లేనిదే,—పండితుడికీ, వనితకూ లతకూ బ్రతుకు తెరువు లేదని, పెద్దలు సెలవిచ్చిన మాటే కద!—అందుకని, ఏడుపులూ పెడబొబ్బలూ మానిపించి,—మళ్లీ పెళ్లి పందిరి వేయించేవారేనా?—'

ఇలా థీ అంటే, అవతల పెద్దమనిషి,—సవ్యంగా సమాధానం చెప్పడం మానేసి, మొగంకండలు చించుకుని, గంపంత యాగీ చేసి, అందరూ కలిసి తన్ని తరిమేసినంత రభస చేస్తారని రూఢిగా తెలుసు: ఆయనకు జవాబు చెప్పడం అనవసరం:—ఆ మొగం వంక చూస్తేనే, మీద తేళ్లూ జెర్రులూ ప్రాకినంత కంపరం ఎత్తుకొచ్చింది. ఆయననయగారాలు వింటూంటే పరమఅసహ్యం వేసింది:

ఉవ్వెత్తు తామసం దిగమింగుకుంటూ, కొట్టినట్టు లేచి నిలుచున్నాడు; మండిపడుతూ వచ్చేస్తున్నాడు:

రంగశాయి,—సిగ్గూ బిడియమూ లేని మొగం పెట్టుకుని, లేచివచ్చి—

'సాయంకాలము కలుసుకుంటాను లేరా!—' అన్నాడు.

'వద్దు—ఈ జన్మకు నీమొగం చూపించవద్దు—' మెడనరాలు బిగుసుకుపోయినట్లు రెక్కించి,—తనలో తాను గొణుక్కున్నాడు—వచ్చేశాడు—

—జ్వరం వచ్చినా బాగుండిపోను. ఒళ్లు తెలియకుండా మూలుగుతూ పడిఉండేవాడు—కాక తెగలక పోగా,—మెడకు తాడు పోసి,—గాడి నూతిలో,—దింపినట్టుంది: నెత్తిమీద వేయికొండలపెట్టు ఏదో పెద్దగుయ్యారం పడ్డట్టు ఉంది: నోటికి వచ్చినట్లు తిట్లన్నా పెగిలినా,—కొంత ఇదిగా ఉండేది: మాటంటూ పెగలదు: ఎదుర్రొమ్ములో కుతకుతలాడిపోతూంది—

కాని,— అలా పట్టూ విడుపూ అంటూ లేకుండా, తిని—కూచుని ఖాయలా తెచ్చుకోవడం కూడా విసుగే:

'దేనికి నే నింత బాధపడటం?—
ఒక్క రంగశాయిమొగానే ప్రొద్దుపొడిచిందా?
లోకంలో నూటికి మువ్వాతిక ఈ తీరేగా?
అందరినీ ఉద్ధరించగలుగుతున్నానా?

అవకతవకలు మానిపించగలుగుతున్నానా ?—
లోకం ఎట్లా పోతే నాకేం ?—
నాదోవ నాదీ !—దాని గతి దానికీ !—'

—అని మొండితనం,—బొత్తి ఉడుకుమోతుతనంగా వచ్చేదే కాని,—నిభాయించుకోలేక పోయేవాడు : వడసారం ఆశయసకే, వర్యేళ్ళూ నిండిన ఆ చిన్నదాన్ని తలచుకుంటే, మళ్ళీ మనసు యథాప్రకారం అయేది.

'—బ్రతికినన్నాళ్ళూ, అలా, ముక్కుతూ మూలుగుతూనే, అలాగే ఓపికా, లేని నవ్వూ తెచ్చిపెట్టుకుని, కట్టుకున్నవాణ్ణి సుఖపెట్టాలని ఇదయింది, కాని, తానేం బావుకున్నది?—

అదంతా, వీడు మరచిపోయినట్టేనా ?—

కొత్తనీరు వచ్చి, పాతనీరు తుడిచిపెట్టుకుపోయిన తీరేనా ?—ఆ చిన్నదే జ్ఞాపకం రాకుండా బ్రతికే రాతేకుండా ?—

కాదనుకుందాం : రంగశాయి మామూలుమనిషే అనుకుందాం : లోకాన్నుద్ధరించేందుకే, పెద్దఘటాల పోరు మాపుకునేందుకే, మళ్ళీ గూట దీపంపెట్టే దిక్కుకోసం పట్టుబలంతాన మొగ్గాడనుకుందాం !

ఇహ, ఆ సంసారం ఏం లక్షణంగానో ఉంటుంది : వీడు, ఈ పెళ్ళాంమీద చిరాకు వచ్చినప్పుడల్లా, పోయినదాన్ని తలచుకుంటూ, కంటతడిపెట్టుకుంటూ,—నీకన్న అదే మంచిది, గుణమంతురాలు అని, అయినవేళా, కానివేళా ఎంచులు పెడుతూంటే,—ఇహ, మరి, దీని మనసు ఎలా ఉంటుంది ?—వాళ్ళ ఆయనకు రెండో సంబంధం కాని—తనకు మొదటి అఘోరింపేకదా—

—వీథిబడిఅరుగుమీద, ఏ బ్రాసంటి చంటివాడు,—బోడిపలకమీద గీతలు గీస్తున్నట్టు,—మనస్సంతా, ఇలాటి దద్దమ్మ - ఆలోచనలు గీరుకుంటున్నాయి—పలక విసిరికొట్టినట్టు—మనసు విసిరివేశాడు—అది, చెక్కుచెదరకుండా కప్పల్లే అంటిపట్టుకుని ఉంది :

ఈ ఆలోచనల్లో ఒక్కటే తనది కాదు : అన్నీ ఆదికాలంనుంచీ, ఎందరో గింజుకుంటూన్నవి-పూర్వజన్మకు మల్లే పట్టుకుని బాధిస్తూన్నవి—

క్రీస్తునాథుడు అందరి పాపాలకూ ఆహుతిఅయిపోయిన, పంథొమ్మిదివందలఏండ్ల పైచిలుకు, యీనాడు, ఇంతచదువూ చదివి, ఇన్నీ చూసి, ఇలా వాజమ్మల్లే ఆలోచిస్తూ పడుకోవడం తనకూ, తను చదువుకున్న అంతంతలావుపుస్తకాలకూ పరమ - నామర్దా !

కాని, ఇప్పుడు ఏమిటి చెయ్యాలం ?—రంగశాయిని పట్టుకుని, పనసకాయకుమల్లే, పప్పు - పప్పు చేసేస్తే—

చేస్తేమటుకు, వీడి ఒక్కడి పీడా విరగడైపోతుందికాని, లోకం అంతా, డొంకలో పల్లేరుకాయలేగా !—

—గోడకేసి కొడుతున్న బంతల్లే, ఎటు ఆలోచించినా ఎదుగుతిరిగి, తనముందరే మళ్ళీ గంతు వేస్తూంది : కొట్టినకొద్దీ మిడిసిపడుతూంది—

—ఇదికాదు, ఉపాయం : వాడికి లేని బాధ తనం కెందుకూ ?—వాడు పుట్టెడు దుఃఖంలో ఉన్నాడని తను అంగలార్చడ మెందుకూ ?—పురాణాల్లో ఋషుల్లే ఏ చెట్టుకొమ్మకో కాళ్ళు తగిలించి,—తల క్రిందులుగా వ్రేళ్ళాడితేమటుకు,—కంటికి కనపడేది అంతేగా !—అదేగా !

ఈ ఒంటిని వాళ్ళకోసం, వీళ్ళకోసం, వృథాగా రొష్టుపెట్టడం ఎందుకూ ?—చదువుకునే రోజుల్లో నాలుగు మంచిముక్కలు చెవినిపడ్డపాపాన దేహాన్ని యీవత్తూ మడికట్టించి కూర్చోపెట్టడం సబబేనా ?—

3

ఉప్పెన వచ్చినప్పుడు—

కెరటం తాటిప్రమాణంగా ఊరిమీదికి విరుచుకుపడ్డప్పుడు—అంత ప్రమాదం కనిపించదు : విసురు తెగిపోయి,—మళ్ళీ పోతున్నప్పుడే, - ఊరుమొత్తాన్నంతా తుడిచిపెట్టుకుపోతుంది—

తెల్లవారేటప్పటికి, వెంకటరత్నంమనస్సు, సముద్రపుఒడ్డున వానకురిసి వెలిసినట్టుంది—అంతా ఏకచదును అయిపోయింది. కాని అడుగుపడితే, ఆ ముద్ర అలాగే హత్తుకుపోతుంది—

ఎన్నడూ, వంచినతల ఎత్తనివాడు, నిద్రలేచి నప్పటినుంచీ, వెన్ను విరుచుకునే తిరుగుతున్నాడు:

ఏ ఆడపిల్ల చూసినా,—గుమ్మటంగా అందంగా కనిపించుతూంది. నడుంవంగిన అవ్వ—కాలుతీసి కాలు పెట్టలేక యీడుకుంటూ పోతున్నా,—ఏభై ఏళ్లక్రితం ఎలా నడిచిందో,—ఆ నడకే కనబడు తూంది: అందాకా ఎందుకూ,—అమ్మమ్మకూడా, తన కంటికి ఆడదల్లే కనిపిస్తూంది!

లోకం అంతటా ఒక్కటే క్రియాపదం అర్థం అవుతూంది.

తూగప్వాళ్ల నూనెగానుగ కర్రూకిర్రూగా ఆడుతూంది: కళ్లకు గంతకట్టుకున్న ఎద్దు లాగు తూంది—పిటపిటలాడుతూ, ముక్కుకు నత్తు అంటిన పడుచు, రవిక లేకుండా, కిట్టు తిరగదోడుతూంది,—నూనె ఓడుతూంది—

మోటార్ల బాగుచేసే షెడ్డులో,—ఏదో కారుకు,—ఇంజన్ అంత మేర బావురుమంటూంది: టూల్‌బాక్స్‌లో రకరకాల రెంచీలూ అడ్డదిడ్డంగా పడిఉన్నాయ్—చక్రాన్ని బోర్లగిలా పడేసి,—ఎవరో పడుచువాడు,—బలవంతంగా టైర్ పెకలిస్తు న్నాడు,—టైర్ పెనుగులాడుతూంది.

టెలిగ్రాఫ్ స్తంభందగ్గిర, తీగెలచుట్టలు చెల్లా చెదురుగా పడిఉన్నాయ్—దొరువులో దిగి,—కారు దున్నపోతు మొండికొమ్ములతో ఒడ్డు రాపాడు తూంది—

చాకలివాళ్ళ రేవులో, నాపబండమీద బావురు కప్పుకుండే,—లయగా కొట్టుకుంటూంది గాలిపటంగీ కత్తిరింపల్లే,—తొడలు జమవేసి ఉత్తరీయం మొలకు చుట్టుకున్న చాకలిది,—ఉదికిన బట్టలు కండేలల్లే పిండి,—రాసిగా విసిరివేస్తూంది—

చేనంతా కళ్లగిస్తూ, నాగలికర్ర చాలుచేసుకు దిగిపోతూంది—

—ఏది చూసినా బూతే కనిపిస్తూంది—

కాలువగట్టు వెంటే నడిచిపోతున్నాడు బాటంతా, వానకు తడిసి ఎండకు ఎండి,—ముడతలు ముడతలుగా, పొత్తికడుపల్లే తగులుతూంది—కను చూపుమేరలో, కొండనడినెత్తిన మబ్బురాసుకు పోతూంటే పైట తొలగినట్టు, కొండగుబ్బ, కొట్టొచ్చి నట్టు కనిపించుతూంది.

లాకు దగ్గిరకు వచ్చింది: అంతమేరా మొక్కలు పువ్వులు పూస్తున్నాయి. నిమ్మగడ్డి కత్తిపదునుగా గుబురుకట్టి పెరిగింది: వచ్చే పడవల్ని ఆకట్టుకునేం దుకు లాకుతలుపులు విచ్చుకున్నాయి,—పడవల్ని కబళించుకున్నాయి—హోరుగా లాకు నిండుతూంది—

కొమ్ములు వచ్చీరాని మేకపోతు,—బొడ్డు ఊడని లేగదూడను కుమ్ముతూంది. లేగ ముద్దల్లే చిందుతూంది. కన్నెచెరలోనే పడిఉన్న గోవూ గోవూ కలయబడుతున్నాయ్—అల్లంతదూరాన పసి రిక నంజుతూ,—పొదుగుబలిసిన మరోటి,—పోతల్లే ముందుకు దుమికి,—మొగటీవి నటించబోతూన్నది—

—కొజ్జాల డోలక్ మోగుతూంది—గసిగ లాగా ఉన్న రవికా కోకా లయ తప్పకుండా ఆడు తున్నాయ్: చోద్యం చూస్తూన్న మూకలోంచి,— ఓ చిన్నవాడిని ఎగరేసి అందుకుని,—కొండలు ఒద్దలైనట్టు ముద్దెట్టుకుంది,—గరుకుమూతి.

చిన్నవాడు విలవిలలాడుతూ క్రిందికి జారి పోయి—'నచ్చుకుంది!' అని వెక్కి వెక్కి తూన్నాడు—

కొజ్జా,—చిన్నవాడి చెంపలు పుణికి, కణతను మెటికలు విరుచుకుని,—పైటలోంచి సూది లాగి, అందరికీ చూపించి,—విరగబడి నవ్వి,—సూది ముని పంట కరచుకుని,—మళ్ళీ చిందుమన్నది—

చోద్యంగా మూగిన మూకంతా, రకరకాల పకాల్ మన్నది—వెంకటరత్నం నవ్వే మొగాలన్నీ పరకాయించుతున్నాడు. ఆ నవ్వులన్నీ గాలివాటాన పోతున్నాయి: అన్నింటికన్నా అచ్చంగా మరో నవ్వు,—తనలో తాను నవ్వుకుంటూన్నట్టు,—తన కొక్కడికే వినబడుతూన్నట్టు అనిపించింది.

అదిగో,—ఆ పడుచే నవ్వుతూంది: నూనె కారే కొప్పులో,—సిగపాయను అంటి,—పొటక లించిన గన్నేరుపూలు,—ఒడిలిండే బంతిపూలు,— సందెడు జనపకట్ట,—కట్టుకో కొడవలి—

చూసిన చూపు నాటి, నవ్వు ఆపేసుకుంది. తలవంపుకు తప్పుకుపోయింది. మెడకు పగ్గంపడి లాక్కుపోతున్నట్టు అలే పోతున్నాడు—

తోపులోకి నల్లింది గన్నేరు. మలుపులో అడుగు ఆపి,—ఇటే చూసింది—అల్లంత చేసు వనే,—రక్కసపొద చుట్టు తిరిగి,—ఆనవాలుగా ఆగింది—

తల ఎత్తి చూసి తల వంచుకుని నవ్వింది: నిలువు నిలువునా ఝల్లుమన్నది—మెడమీది నరం గుటకపడ్డట్టు కొట్టుకుంటూంది—

సందిట జనంకట్ట నెట్టువారకు నిలవేసింది. ఒడి దులిపేసి, బంతిపూలు, పంచెగుడ్డలో దూముడి వేసింది. కిక్కురుమనకుండా ఉంది.

చెట్టు పెణకు, కొప్పు అదిమి,—మెడ రిక్కించింది. ఒళ్లువిరుచుకుంటూన్నట్టు చేతులు జాచింది:

వెంకటరత్నం—వెన్నంటి వానజల్లు కొడుతూంటే, పరిగెత్తుకుపోయే బడిపిల్లకాయల్లే—దోవ నలగదొక్కుకుంటూ అక్కడనుంచి దూసుకున్నాడు—

పడుచు, పోయేమనిషివాలకం చూసి,—ముని పళ్లు బిగించి, ఈలవేసినట్లు తుపుక్కుమని, చీకటు చెళ్లు జాడించినట్లు విదిలించుకుని, — సందిటకు జనపకట్ట అందుకుని,—అడుగువేసి, వాటంకుదరక, — కట్టను గుండెకు అదుముకుని, గిరిపొడిచినట్లు, పెట్టదగ్గ, అల్లంత దూరాన తోపుమాటున ఉన్న గూడానికి కాలిబాట అందుకుని, ఆగి, వలువంకలా పరకాయించి,—దూరపు చేలో,—ఇంకా జనుము తెగవేస్తూన్న మనిషిని పొడగట్టి,—చెంపలు కంది—పెదవి, కన్నూ తెరుచుకుని,—రొమ్ము విగువుగా,—మడి తొక్కుతూ,—అడ్డంపడి సాగిపోయింది—

—వెంకటరత్నం ఇటు పరుగెత్తుతూనే ఉన్నాడు—ఆడుతూన్న కొజ్జా, ఈ పోకడ ఓరకంట చూసి,—ఆడే ఆట ఆపకుండానే—అనువుగా, పాడే పదానికి ఊతగా, ఈల కొట్టాడు—మరో కొజ్జా,—అట్టహాసంగా, డోలక్ ఊతంగా కాలెత్తిపట్టి, ముక్తాయించి, ఒక్క గిర్రుకొట్టాడు—

వెంకటరత్నం ఇంకా పరుగెత్తుతూనే ఉన్నాడు—ఎటో తెలియకుండా—

ఏ వాడో ఆహుతి అవుతూంటే,—ఆర్పేందుకని అట్టహాసంగా మోగుతూ, కనుగ్గుకుపోయే అయోమయమల్లే ముక్కుకు నూటి కాలికి అందిపుచ్చుకుని, దూసుకుంటున్నాడు—నడిచే సముద్రం,—అధాటి పనిగట్టి, అలవోకగా, దూరదూరానే తప్పుకుంటూంది.

రోడ్డుకు అడ్డంతిరిగి నిలుచుని,—వేదాంతంలోంచి శృంగారంలోకి మళ్లించుకు విశ్వప్రయత్నం చేస్తూన్న బసవన్నమాత్రం అలా ప్రమాగన్నగానే ఉన్నాడు. ఎంతసేపటినుంచో జలదరింపుగా, కాచుకుని విసిగిపోయిన, లేగ, ఆపోయే పోకడ జాలులో కులికి, కట్టు తెంచుకున్నట్టు కుప్పించి పరవడి త్రొక్కుతూ, నాభేశ్వరగణ్ణి, ఓపికున్నంతగా వెక్కిరిస్తూంది—

వెంకటరత్నం, కాలు ఇంకా ఆగలేదు—మోకాళ్లపర్వతం ఎక్కుతూన్న అగ్నికుప్పల్లే తూలులో అడ్డదిడ్డంగా, తనకు తానే బందాలు పడుతూన్నంత ఉత్సాహంగా, గాలిని డిక్కీకొడుతూన్నట్టు సాగుతున్నాడు—

—రంగశాయి ఎదురువస్తూ ఆపాడు—

'ఏమిటిరా, అబ్బీ! ప్రళయం?

'ఎందుకంత రొప్పు?—

'ఏం తప్పు చేశావ్—ఇలా పారిపోవడానికి?—'

—ఆపగానే రొప్పు ముంచుకొచ్చింది—వెంకటరత్నం గొంతుక, మాటల్లో లేని తిట్లు తింటూన్నట్టు—కత్తులు రాపాడుతూన్నట్టు—ఎగశ్వాసలో కొరకొరలాడుతూంది—

రంగశాయి,—వీడి అవస్థ ఏమాత్రమూ ఖాతిర్ చేయలేదు. మాటవరుసకు పలకరించినట్టు—జవాబు వచ్చేలోగా, అనవలసిన నాలుగూ, నాలుక చివర ఉన్నవి దులిపేసుకున్నట్టు అని, తన ధోరణిలోనే వాగుడుకు దిగాడు:—

చేతిలో ఉన్న పత్రిక విప్పాడు—పేజీ పరకాయించి తీశాడు—'ఇదిగో చూడు మన ప్రతాపం!' అన్నంత ధీమాతో,—జండా ఎత్తిపట్టుకున్నట్టు ఝుళిపించాడు!—

ఆ పేజీలో—రంగశాయి పుస్తెకట్టిన కీర్తిశేషురాలి బొమ్మ—రెండు రంగుల్లో ఉంది: అవాలు

విస్మరించినట్టు పేజీ యావత్తూ క్రిక్కిరిసి అక్షరాలు ఉన్నాయి.

'సొంతంగా బ్లాక్ చేయించాను—స్వహస్తంగా, ఒక్క తప్పు లేకుండా అక్కడ పడిగాపులు పడి ఉండి, సరిచూశాను: వెయ్యి కాపీలు మక్తాగా పుచ్చుకుని కావలసినవాళ్లందరికీ, ఎక్కడెక్కడికీ, పోస్టు చేయించాను—

'కాలం తీరిపోనేమాత్రం చిన్నచూపు చూస్తాననుకున్నావా?—ఆయిల్ పెయింటింగ్స్ రెండింటికి ఆర్డరిచ్చాను బొంబాయిలో—ఒకటి మన సావడిలో ఉంటుంది—మరోటి మహిళామండలిభవనానికి సమర్పించే ఏర్పాటు చేశాను—

'నేను ఎన్నటికీ లోపం చెయ్యనురోయ్ అబ్బీ!—'

వినగా వినగా నవనాడులూ క్రుంగిపోయినట్టు—అరికాళ్ల నుంచి శీతలం ఎగబ్రాకినట్టు ఒక్కసారి ముద్దైపోయినాడు.

వెన్నంటి వణుకు పుట్టుకువచ్చి,—మలేరి కూ ఘ్ర్ మన్నట్టు—కణకణలాడిపోయినాడు—గద్ద తన్నినట్టు—రంగశాయిని ఎగిరితన్నాడు—మళ్లీ, కాలూనుకున్నాడు.

—ఆ తాకుడుకు,—కాబోయే పెళ్లికొడుకు—పడి—బెణుకల్లే ఎగిరిపడి—రోడ్డువార కాలువలోకి ఐమూలగా దొరి ఇరుక్కుపోయినాడు - మళ్లీ లేవకుండా అణగారేందుకు, ఏ దుంగో—దూలమో అందుకు విసిరేద్దామని,—వెంకటరత్నం, అటూ ఇటూ చూశాడు కాని,—ఏదీ అందుబాటుకు రాలేదు—

అటు తిరిగి చూడకుండా—వాడి మానాన వాణ్ణి పడేసి, వెళ్లిపోయినాడు నిదానంగా.

—మళ్లీ మొదటికే వచ్చాడు.

కాలువ వంతెన ఎక్కాడు. కమ్మా అనుకుని తొంగి చూస్తే—క్రింది ఉరవడికి కళ్లు గిర్ర్‌మన్నాయి—తలకాయ, కొండల్లే గాలిలో వ్రేలాడుతూన్నట్టూ, ఒళ్లంతా కొట్టుకుపోతున్నట్టూ అయిపోయింది. పళ్లు పటపటగా బిగించి, కణతలు నెప్పిపుట్టేంతగా బిగించుకుని, తలబరువు దించుకుని, హోరులో రెక్క విరుచుకున్న పటంగీని, గిరికీ కొట్టకుండా, దించుకునే ఒడుపులో, నింపాదిగా, ఒంటికి తెలివి తెచ్చుకున్నాడు—ఎవడో రాక్షసుడు నడుంపట్టుకుని పిడపవేస్తే—ఊపిరి కలుక్కుమన్నట్టు—నల్లమాలిన నిట్టూర్పు వచ్చింది. దులిపేసిన గోనెసంచీకి మల్లే వ్రేళ్లాడిపోయినాడు—

వంతెన దిగి,—గట్టువెంబడే నడిచిపోయి—ఏదో చిక్కని నీడను నడుం వాల్చాడు. నిదుర తెప్పించుకునేందుకు, ఎన్నివిధాలో, పక్క కుదుర్చుకుంటూ మసిలాడు: బడలికమాత్రం దిగజారింది.

అటూ ఇటూ ఎవరూ లేకుండా చూసి,—పసిపిల్లాడల్లే—కాలువలో దూకాడు—బాగా ఓపికవచ్చేదాకా ఈది, ఒడ్డుకు వచ్చి, అప్పుడు సొమ్మసిల్లి పడుకున్నాడు—

—ఇంటిగడప ఎక్కేసరికి, ప్రొద్దువాటారింది:

అమ్మమ్మ లోనడవాలో చెంగు పరచుకుని గోడవారను పడుకుని ఉంది. వీడికోసం కాచుకుని కూచుని కూచుని కునికిపాట్లు వస్తే అల్లాగే నడుం వాల్చిందేమో, పక్కనే వత్తులపెట్టే, చేసిన వత్తులూ అలానే ఉన్నాయి—అలికిడి విని, మత్తుగా, చిరాకుగా, లేచికూర్చుంది—

'ఎక్కడికి వెళ్లావురా నాయనా?' అంటూ లేచి దగ్గరగా వచ్చింది—

'స్నానానికమ్మా!'—తడుముకోకుండా చెప్పి చొక్కా విప్పుకుంటున్నాడు—

'ఇప్పుడేం స్నానంరా?—'

'మైలపడ్డాను!'

'ఏం?—'

'ఓ ఛండాలుణ్ణి తాకాను!'

'తాకితేమాత్రం!—ఎప్పుడనగా పోతివి! తిండీ తిప్పలూ లేకుండా ఇదేమిటిరా—తండ్రీ!'

జవాబు చెప్పకుండానే, కుర్చీలో నడుం వాల్చాడు—వచ్చిన ఉత్తరాలు అందుకుని, వాటివంక చూడకుండానే పరధ్యానంగా ఉన్నాడు!—

'ఇంటిదగ్గిరనుంచి ఏమన్నా వచ్చిందా?—' అమ్మమ్మ మరింత చేరువకు వచ్చి నిలుచుంది—

'ఇంటిదగ్గిర ఎవరున్నారు?—దయ్యాలూ, భూతాలేగా!—' కసిరికొట్టినట్టు అన్నాడు:

అమ్మమ్మ—ఇంకా ఏదో అడుగుదామను కున్నది, పెదవిదగ్గిరే ఆపేసుకుని, 'వడ్డించనయ్యా' అంది :—

'ఏదీ కానివేళ—ఇప్పుడేమిటే అమ్మా—' అంటూ ఛూకుడుగా లేచి, గదిలోకి వెళ్లిపోయినాడు—

'అయ్యో నాయనా!—ఈ అభోజనం ఏమిటిరా! ఎంగిలిపడితేద్దు గాని, రా!—రెండు ముద్దలు పెరుగూ అన్నం తింటే,—' గుమ్మందాకా తరుముకువెళ్లింది,—అద్దాగా — ఆగి,—మౌనంగా, చేసన్నగా బ్రతిమాలింది—

'సద్దమ్మా!—మహా ప్రభూ!—నేను హోటలుకు వెళుతున్నానులే!—నీమనసు వచ్చినంత మెక్కి వస్తాన—'

—ఆ కసురూ ఆ విసుగూ చూసి, లాభం లేదనుకుని అమ్మమ్మ తగ్గింది: వెంకటరత్నం బట్టలు వేసుకుని,—బయటకు నడిచాడు —

అమ్మమ్మ ఓకంటను ఆ పోకడ కనిపెడుతూ నిలుచుంది. గుమ్మంలోకి వెళ్లి మలుపు తిరిగేదాకా, అలానే చూస్తూ నిలుచుంది.

తలుపు జేరవేసి, తల వంచుకుని యింట్లోకి వెళుతూ 'ఏయీడుకు ఆ అమరిక లేకపోతే,యింతే—పిచ్చులూ వెర్రులూ ఎత్తుకురావూ ?—అయినా, వీడికి యీ మొండిపట్టు ఎందుకు వచ్చిందో?—వీడు కుదట పడడు ఇహ!—ఆ చూసే యోగం నాకు లేదు'—అని గొణుక్కుంది.

—వెంకటరత్నం మలుపు తిరిగేటప్పటికి సంజె దీపం వెలిగింది—నడవగా నడవగా మల్లెలవాసన కమ్ముకుంటూంది :

ఆకలి జ్ఞాపకంచేసుకుని, ఆరగించాడు: ఏదీ నోటికి హితవు అనిపించ లేదు కాని, కడుపుమాత్రం నిండింది.

ఇంకా ముందు అన్నీ పూలదుకాణాలు: ఆవాడను అంటే—రకరకాల తీపికారంసరుకు—

—కత్తిదూసినట్టు—లంకంత గ్లాస్గోపంచె బంగాళాకట్టుగా, ఉలిపిరిజేబులో, బరువుగా రూపాయలూ, భుజాన లుంగీచుట్టినట్టు తాపుకున్న ఉత్తరీయం—ఆమడదూరం ముసిరే కామినియాతలనూనె ఘాటూ,—ఎవడో ఒకడు, చేజాపి,—ముంజేతికి మల్లెదండ కట్టించుకున్నాడు: కట్టిన సాయేబు యిచ్చింది పుచ్చుకుని, చేయెత్తి సలాంపెట్టాడు.

పక్కబజారులో,—రద్దీ జాస్తీగా ఉన్న అంగడిదగ్గిర ఆగి,—కట్టి సిద్ధంగా ఉంచిన మిఠాయి పొట్లాలు,—మొనలు ఎత్తిపట్టి అందుకున్నాడు: రాజెవరి కొడుకన్నట్టు సాగిపోయినాడు—

అలాటివాళ్లు—ఆ వేళప్పుడు ఎక్కడికి వెళతారో,—ఊళ్లో అందరికీ తెలుసు—అలాగే వెంకటరత్నానికీ తెలుసు— అనకోకుండానే తానూ అటే మళ్లాడు.

—వాడ - వాడంతా నిత్యకళ్యాణంగా ఉంది!—గుమ్మం గుమ్మం ఒకళ్లోఅరో పడుచుగా కలకల లాడుతూంది—

ఏదో చూపు నిలవేసింది. ఏదో కులుకు లోపలికి లాగేసింది—

తాను ఇటు తిరగగానే—అటు తిరిగిన పడుచు, తల్లో చెండు సరిగా ఉంచుకుని, పైటచెంగు విసురు దాకి చూపిస్తూన్నట్టు నడిచాడు.

గదిగుమ్మందగ్గిర ఆగి,—వెలుక్కమన్నట్టు తిరిగి, ఎంతో పరిచయం ఉన్నట్టు తల ఎగనెత్తి నవ్వి—ఎంత సొగసుగానో సిగ్గుపడుతూన్నట్టు తల వంచుకుంది—

ఎలా నవ్వాలో చేతగాక—చెంపలూ పెదవులూ కలిపి సాధనచేస్తూన్నట్టు, వెంకటరత్నం వెర్రిచూపు ఒక్కటి చూస్తూ నిలబడ్డాడు.

ఇంతలో, లోపలినుంచి, రొండిని తాళం చెవులు అమర్చుకుంటూ యింటిపెద్ద వచ్చింది. పలకరించబోయింది: దగ్గిరగా వచ్చి, మనిషిని పరకాయించి చూసి—'ఫరవాలేదు—సొమ్ము ఎక్కడికీ పోదు!—అనుకున్నట్టు—తాను కల్పించుకుని, నిష్కర్షగా ముందే చేతిలో పడవేయించుకోవలసిన అగత్యం లేదు

అనుకున్నట్టు—చిన్నదాని సైగ అందుకుని వెళ్లి పోయింది—మనసులో కరుకులు ఎంచుకుంటూ—

అలా, నిబ్బరంగా, పెద్దదిక్కు వెళ్లిపోయిన ఈ త్రక్షణంలో—పడుచు ఈ రసికుణ్ణి కమ్ముకుంది. చేతికి చేయి కలిపి, లోపలికి, వడుపుగా చేర్చుకుంది. పన్నీరు చిలికింది—నవ్వింది—చక్కిలిగింతలు చేసింది: ఎన్నో విధాల బెల్లించింది. చెండల్లే—పాన్పుమీద ఎగిరిపడి, చేతులు జాచింది—

గాలికి, లేతతామరతూడులు ఆడినట్టు మూపులు కదిపింది. మోడీకి పడగ విచ్చుకున్నట్టు జబ్బలు బిగించి, పద్మకోశాలుగా, సైగచేసింది—బరువు చేదుకుంటున్నట్టు,—నరాల బిగివిగా, ముంజేతులు రొమ్ముకు ఆచుకుంది—

వెంకటరత్నం ఉన్నచోటనుంచి కదలలేదు—“ఏమా ?' అన్నట్టు చూసింది. జాలిగా, ఎంతో అనుభవంగా దగ్గరకు వచ్చింది—ఆ కంటతడి చూసింది—

చెక్కిళ్లమీద చేతులు ఆన్చి—‘ఎందుకూ ?' అన్నట్టు తల ఊపింది: పిల్లదానివంక అప్పవాల్చకుండా చూసి, పొంగిపోయే దుఃఖాన్ని దిగమింగుకుని, మూలుగుతూ, కన్నీళ్లు దిమ్మరించాడు—

పడుచు, పెదవి విరిచి, యింటిపెద్దను పిలుచుకు వచ్చింది: నాయకసాని, గుమ్మంలో నిలుచునే, ఎగాదిగా చూసి—

‘ఏమిటి బాబూ !—' అని పలుకరించినట్టు గదమాయించింది—

వెంకటరత్నానికి,—వెన్ను ఝల్‌మన్నట్టై ఎక్కడి శోకం అక్కడ హరించుకుపోయింది—

‘ఏమీ లేదు !' అని తనలో తాను గొణుక్కుంటూ, జేబులోంచి, రూపాయిలబొత్తి అందుకుని, పక్కమీద పడేసి, యివతలకు రాబోయినాడు.

నాయకసాని, కాలు కదపకుండానే—

‘ఇదేమిటి బాబూ !—మా వల్ల వచ్చిన అపరాధం ఏమిటి ?—' అని నిలవేసింది—

‘ఏమీ లే !' దని తలవంచుకుని ఆడించాడు—

‘అయితే. ఉండిపోండి !'

వెంకటరత్నంతల ఊహూమని ఊగింది: నాయకసాని ఛర్‌మన్నది—

‘ఏం బాబూ !—మాకు బిచ్చం పెట్టడానికి వచ్చారా ?—అలా మేం ముట్టుకోము—తీసుకు దయచేయండి !—'అంటూ దోవ యిచ్చింది వైదొలగి—

పడుచు, ఈవంకన్నా చూడకుండా గది విడిచి పోయింది:

ఎంతసేపటికో తెప్పరిల్లి—వెంకటరత్నం ఇల్లు దాటి వచ్చేశాడు—ఇంట్లో ఎవరూ కంట బడలేదు—వీధితలుపు ఓరవాకిలిగా ఉంది: గుమ్మం దిగివస్తూండగా మాత్రం, ఎవడో ఎగవూసం దువ్విన పొట్టిముసలివాడు తక్కుతూ, తారుతూ వచ్చి, పక్కపక్కల్నే నిలుచుంటూ చేతులు జోడించి నసిగాడు—వెంకటరత్నం అర్థంచేసుకోకుండా వచ్చేశాడు—

ఆ—యింట్లోకి వెళ్లగానే,—

ఆగదిలో అడుగు పెట్టగానే—

అమ్మ జ్ఞాపకం వచ్చింది—

‘అమ్మా !—నీ కొడుకు చివరకు యీస్థితికి వచ్చాడా' అనుకుని దుఃఖం వచ్చింది—

అలా వచ్చిందీ—అందుకు తయారైందీ తానేనా అనిపించింది—

—తన్ను చూసి తాను నవ్వుకున్నాడు—అంతటితో తేటపడ్డాడు—

ఇంటికి, ఎంతో కలకల్లాడుతూ తిరిగివచ్చాడు: అమ్మమ్మతో విసుగొచ్చేదాకా లోకాభిరామాయణం వేశాడు; పడుకోబోతూ—

‘రేపు మన ఊరు వెళ్లివస్తానమ్మా !' అని చులాగ్గా అన్నాడు:

‘ఎందుకురా నాయనా !—' అమ్మమ్మకు ఏమీ అగత్యం కనబడలేదు—ఆమాటే అడిగింది—

‘ఏమీ లేదు—ఇల్లు ఏతీరున ఉందో చూసి వస్తాను: ఇప్పుడు నాకు తీరుబడే—అందుకని—'

ఆవిడ అడ్డుప్రశ్న వేయకుండా—అడిగేవి అన్నీ ఊహించుకుని, కలగలుపుగా, నచ్చేటంత విపులంగా,

మాట చూరనీయని ధోరణిలో చెప్పేశాడు—ఒప్పించాడు.

అమ్మమ్మ రావడానికి వీలులేదని తెలుసును. ఊళ్లో బ్రహ్మాండంగా ఏదో సప్తాహం జరుగుతూంది-ఆ కాలక్షేపం విడిచిపెట్టివస్తుందా ?—పుణ్యం పురుషార్థం అంటే అమ్మమ్మకు ఎంత కాపీర్నమో వెంకటరత్నానికి ఉగ్గుపాలనాటినుంచీ ఎరుకే !—

ఒక్కర్తే ఎన్నాళ్లన్నా ఉండగలదు—ఇక్కడేం భయం లేదు. పైగా అమ్మమ్మ నోట్లోనాలుక ఉన్న మనిషి—దివ్యంగా నిభాయించుకుపోగలదు—

మంచి శకునం కాదని, మళ్లీ ఎప్పుడొస్తావని అమ్మమ్మ అడగలేదు—'క్షేమంగా వెళ్లి లాభంగా రా నాయనా !' అనిమాత్రం అని ఊరుకుంది.

'అల్లాగేనమ్మా !—నాకేం నిక్షేపంలా వెళ్లి వస్తాను !—అవసరం ఉంటే ఉత్తరం ముక్క వ్రాయించు—!' అన్నాడు :

'అంత అవసరం ఏముంటుందయ్యా ఇక్కడ—ఇంతలో !—నీవు ఎలాగూ రానేవస్తాంటివి,-అక్కడ నాలుగూ చక్కబెట్టుకోంగానే!—నీకుమాత్రం అక్కడ తోస్తుందా ఏమన్నానా ?—'

ఇలా అన్నా—ఎప్పుడొచ్చేదీ చెపుతాడేమో నని అనుకుంది కాని—వెంకటరత్నం అన్నింటికీ ఔనన్నట్టు తలఊగించాడు. అంతే !—

౪

—బయలుదేరి వచ్చేముందు అంతే అనుకున్నాడు :

మళ్లీ బస్తీమొగం చూడకూడదు : ఆ మారుమూలే పడిఉండి,—నిశ్చింతగా, మనసుకు ఏమీ బాదరబందీ లేకుండా బ్రతకవచ్చును అనుకున్నాడు. ఇల్లూ వాకిలీ సరిజూసుకుని అమ్మమ్మను రప్పించుకోవచ్చును-ఉన్న మడీ మట్రా ఆ రవంతా—సొంతంగా దగ్గర ఉండి, ఉబుసుపోకకు, సేద్యం చేయించుకోవచ్చును : చేనుగట్టుమీద, కావలసిన కూరా నారా పండించుకోవచ్చును—నలుగురినీ పోగుచేసి, తీరికగా లోకం భోగట్టా యావత్తూ చెపుతూ కాలక్షేపం చేయవచ్చును. అలవాటైతేసరి—ప్రొద్దుపోక ఏం చేస్తుంది?—

వెళ్లిన రోజు—కొత్తగనుక, ఎలాగో అలా వెళ్లమారిపోయింది. ఇహ, మర్నాడునుంచీ ఏ నిమిషానికి ఆ నిమిషం, ముళ్లమీద ఉన్నట్టు అనిపించడం మొదలుపెట్టింది :

ఆ కొంపమీద, ఒక్క దమ్మిడీ పెట్టినా దండుగే !—అది ఎంత బాగుచేయించినా అంతే !—అంతకన్న కొత్తది కట్టించుకోవడం నయం !—

వచ్చే రెండుబస్తాల అయివేజుకోసం ఇతగాడు అక్కడుండి ఒరిగించుకునే దేమిటి ?—అవతలవాళ్లను వెక్కిరించినట్టు కాదూ ?

ఊళ్లో అందరికీ, ఏకారుకు ఆపనులు అందరికీ ఉంటాయి—తీరికగా నలుగురూ కూర్చున్నప్పుడు ఇతడుకూడా అక్కడ జేరితే—అందరూ అతి మర్యాదగానే చూస్తారు—కాని అతకరు :

ఇక, లోకంలో భోగట్టా అందామా అంటే, ఛప్పన్న దేశాల్లో ఎక్కడేం జరుగుతూందీ, తనకన్న వీళ్లకే ఎక్కువ విపులంగా తెలుసును—చదువుచ్చిన ప్రతిఆరిందాకూ పత్రికలు కంఠోపాఠం !—వినికిడి, బట్టీ !

ఇహ తనకు పొద్దుపోయేది ఎల్లా ?

ఏంతసేపని పుస్తకాలు ముందేసుకుని కూర్చుంటాడు ?—ఎంతసేపని, నడుంవాల్చి ఎదేదో ఆలోచిస్తాడు ?—ఎన్నిఝాములు నిద్రపోతాడు ?

ఏమీ వ్యాపకం లేనిదీ ఎలా నిద్రపడుతుంది ? ఎప్పుడు తెల్లవారుతుందా అని, కోడికూతలు లెక్కవేసుకోవడం—తెల్లవారినప్పటినుంచీ మళ్లీ ఎప్పుడు సంజెపడుతుందా అని నోట్లో వేలు వేసుకుకూర్చోడం!-కరణంగారింట్లో వేళకు మడికట్టుకోవడం-ఏపూటకు ఆపూట ఎక్కిదక్కిగా-పట్టుబలవంతాన, యింటివారు ఏమనుకునిపోతారో అని తినడం—సంజెపూట కాలాడినంతపట్టు ఎటో తిరిగి రావడం—మళ్లీ మర్నాడూ అంతే!

ఎటు తిరిగితేమాత్రం, ఏముందీ—

అన్నీ అవే చేలు—అందరూ అదేపని—తను, ఎందులో అన్నా కల్పించుకుందామన్నా—పలుకరిస్తే వెక్కిరించినట్టు అనుకుని ఊరుకుంటారు : వాళ్లు

చేసేది ఏదీ తనకు చేతకాదని,—అందరికీ ఖచితంగా తెలుసు : తను బస్తీనుంచి చోద్దెం చూసేందుకు వచ్చిన అప్రయోజకుడు—

అయితే, మరి యిదేమిటి ?—

కరణంగారి యింటికి ఏ అభ్యాగతి వచ్చినా, ఇలాగే పూటపూటా విందులు చేస్తారా ?—ఇలా అడుగులకు మడుగులొత్తుతారా ?—యింటికి కొత్తగా అల్లుడు వచ్చినట్టు మర్యాదచేస్తున్నారే!—ఏదో ఉంది: ఇది కేవలం లౌక్యం కాదు : తనవల్ల ఆయనకు ఒరిగేదేముందీ ?—

ఉండిఉండి—తీరా ఆపూటే కరణంగారు అసలుసంగతి బయట పెట్టాడు—

మామూలు వేళకు—అలా ఎటన్నా తిరిగివద్దామని బయలుదేరుతూండగా—ఆయనకూడా కలిసి వచ్చాడు : ఆమాటా యీమాటా ఆడుతూ,—హఠాత్తుగా,—ఆమాట—అంటే అసలుమాట—ఎత్తాడు :

—తన రెండోకూతురి అందచందాలూ, చురుకుదనం, గొంతుస్వారస్యం—భాగవతంలో ఎన్ని పద్యాలు నోటికి వచ్చిందీ—ఎంత బాలతోడుగు ఉన్నదీ—తాను ఇదివరకు,—పెద్దఅల్లుడికి ఎంతెంత ముట్టజెప్పిందీ—దేశకాలపరిస్థితులనుబట్టీ, ఆ భద్రాద్రి రాముడికృపవల్లా, తాను ప్రస్తుతం ఎంతకు తూగగలిగిందీ దస్తావేజుమతలబీలో ఏకరువుపెట్టి—సరే అంటే సరే అనమని, సుతారంగా మెడలువిరిచాడు : యింట్లో వాళ్ల అభిమతమూ యిదేనన్నాడు : తామందరమూ ఆనూపానూ చూసుకునే,—'శుభం !' అనుకున్నామన్నాడు : చిన్నదాని అభిప్రాయమూ ఇంతే అని తెలుసుకున్న తరువాతనే—ఈ చెవిని వేస్తున్నానన్నాడు—తేల్చిచెప్పాలిసిందే అన్నాడు—ఒప్పుకోక తప్ప దన్నాడు !—

వెంకటరత్నం ఏకాండంగా మ్రాన్పైపోయినాడు : ఈమధ్య రాని కోపం వచ్చింది,—మామూలుగా వచ్చే దుఃఖం వచ్చింది—కిక్కురుమనకుండా, కరణంగారి మొగంవంక చూశాడు : ఎన్ని ఢక్కామొక్కీలో తిని,—చెక్కుచెదరకుండా మెలిదిరిగిన ఆ జమిలి మీసంకేసి చూశాడు !—నోరెత్తితే లాభం లేదనుకున్నాడు—

ఏం—ఏం ?—అని కరణంగారు కుమ్మినట్టు వేధించగా, చివరకు పట్టుబలవంతాన, 'అలాగే లెండి, మీమాటకు అభ్యంతరం చెపుతానా ?—మా అమ్మమ్మకు చెప్పివస్తాను—' అని నసిగాడు :

'నేను వెళ్లి చెప్పివస్తాను : వెంటబెట్టుకువస్తాను: అంతకన్న మాకుమాత్రం కావలిసిం దేముంది ! అందరికీ పెద్దది. ఆవిడసమక్షానే—'అంటూ కరణంగారు పేచీలోకి దిగారు—

వెంకటరత్నానికి గుక్క తిరగలేదు—తానేమన్నా నెగ్గేట్టు తోచలేదు : ఎలాగైనా అయితే—అల్లుణ్ణేకదా—అని కొంత ధైర్యం తెచ్చుకుని కొసమొండిగా 'పెళ్లి అన్నతరువాత చూసుకోవలసిన వీలూ చాలూ బోలెడు ఉంటుంది. నేను కాదనలేదుగదా—నన్ను వెళ్లిరానీయండి !—' అన్నాడు : కరణంగారు లౌక్యంగా తగ్గి సరేనన్నాడు :

ఆరాత్రి యిల్లంతా మరీ కళకళలాడింది :

కరణంగారి భార్య, ఒకటికి పదిసార్లు బలవంతంగా మారు వడ్డించింది: 'ఏమోయ్ !' అని పలుకరించింది ! పెళ్లికూతురు కాబోలు,—మాంచి గమకంగా ముస్తాబై తనకంట పడకుండానే, ఎటునుంచో వేయి కళ్ళతో పొంచిచూసినట్టు అనిపిస్తూంది : కరణంగారు ఒక్కటే ముసిముసి నవ్వుగా ఉన్నారు—

రాత్రి—ఎంత కొట్టుకున్నా కంటికి కునుకంటూ రాలేదు—నిన్నసాయంత్రం—అలా జరిగినప్పుడే, ఇహ ఆఊళ్లో ఒక్కక్షణం ఉండలే ననుకున్నాడు—పులిమీద పుట్రగా ఈపూట కరణంగారు ఈ ప్రస్తావనడంతో—

ఎప్పుడు తెల్లవారుతుందా—అదే స్మరణ !

—నిన్న సాయంత్రం ఏం జరిగిందని !—

ఎటో షికారు వెళ్లాడు—గట్టుదిగి డొంకపుచ్చుకున్నాడు—అది పోయిన పోకడే పోయి—యీ ఊరు దాటి,—అవతల శివార్లకు చేరుకున్నాడు—నడుస్తూన్నంతసేపూ బాగానే ఉంది—ఎదటంతా పచ్చపట్టే కాని,—ఏ కొండగుర్తూ లేదు—అడుగు చులాగ్గా పడుతూం దేమో—కనుచీకటి అయేదాకా సాగుతూనే ఉన్నాడు : అప్పటికి అనిపించింది—చాలా దూరం వచ్చానేమోనని :

ఎదురుగుండా, కొత్తవేటుగా మరో ఊరు, తోపులోంచి, మిణుకు మిణుకు గుర్తుగా కనబడు తూంది—పుంతవిడిచి, మెరకపట్టి, వచ్చినవేపు చూశాడు: తన ఊరు ఎంతో దూరాన చూచాయగా బొమ్మల్లే కనబడ్డది—పక్కా క్రోసున్నర అయినా ఉంటుంది:

చలివేసినట్టు చీకటి, ఒక్క విదిలింపున ముంచుకువచ్చింది. మెరాంబాలోంచి రకరకాలకీచులూ, హెచ్చూ తగ్గూస్థాయిల్లో—చెవికి అందని ఝుడితిలో ప్రారంభం అయినాయి—వెళ్లేటప్పుడు దోవ తడుము కుంటూ పోవాలి: ముల్లూ ముట్రా ఉంటుంది—కాలికి జోడు లేదు—ఇటు పోయేవాళ్లు ఎవరన్నా ఉంటే, మనిషిసాయాన అయినా పోవచ్చును, అనుకుంటే—అటు, ఆఊరికి చేరువౌతూపోయే అలికిడే కాని,—ఇటు ఎవ్వరూ రావడం లేదు—

ఒంటరిగా పోవడమా—ఎవరన్నా వచ్చేదాకా ఆగడమా? ఆలోచన తెగక అలాగే నిలుచుండి పోయి నాడు—

ఇంతలో ఉన్నట్టుండి—చేరువుగానే,—వెనుక పీటీ గుబురులోంచి,—ఆడగొంతుఆర్తనాదం కెవ్వు మన్నది: ఏదో హత్య జరుగుతూన్నట్టు అనిపించింది:

వెంకటరత్నానికి గుండెపిరికి ఏనాడూ లేదు: వినీవినడంతోనే,—అభయంగా ఓ పొల్లుకేక పెట్టి—సవ్వడిని పట్టి అటు లంఘించాడు—

—చూసి, తల వంచుకున్నాడు:

ఎవరో ఇద్దరు పడుచువాళ్లు—

ఆ కేకకు అర్థం, అది కాదు—ఇది—!

వాళ్లేం సిగ్గుపడలేదు—ఈతడు వచ్చాడని మర్యాదకోసం—అన్నట్టు కొంచెం దూరదూరంగా నిలుచున్నారు:

'మీరా బాబూ!—'అని పడుచువాడు పలుక రించాడు: 'కరణంగారింటికి వచ్చిన మారాజు!'అని పడుచుకు వివరించి చెప్పాడు—

'బస్తీ మారాజా!'—అని పడుచు పకాల్ మంది!

'దోవ తప్పారా బాబూ!—ఇదిగో—ఇటు దిగి—జమిలితాళ్లమయంగా తలవంచుకుపొండి, మనూరు అదే!—ఓ మైలు లెక్క తగ్గుతుంది—'

వెంకటరత్నం తనలో తాను 'థేంక్స్' అని, అలవాటుకొద్దీ అని, కిక్కురుమనకుండా, తలవంచు కుని,—దోవపుచ్చుకున్నాడు: వెనుకనుంచి, వాళ్ల నవ్వు చెండుతూన్నట్టు వినిపించి నిశ్శబ్దమైపోయింది—

దోవ అయోమయంగా ఉంది: అలవాటైన కాలైతే తప్ప ఆడదు—ముందుకు కాలు సాగడం లేదు—వెనక్కి తిరిగి వచ్చిన చోటికే చేరుకుందా మంటే—వాళ్లను ఉసూరుపెట్టినట్టు కాదూ—

అయినా ఇంకోమార్గం లేదు—

ఇటునుంచే డొంకలోకి అడ్డంకొడదామంటే అసలు మరీ గుయ్యారంగా ఉంది: ఎదుట పుట్టే ఉందో,—గట్టే ఉందో, ఆనవాలన్నా లేదు—

పళ్లబిగివిని,—వెనక్కి తిరిగాడు: తాను మళ్లీ దాపురిస్తున్నానని వాళ్లకు సుర్తుతెలిసేందుకు, పేద్ద గొంతుకలో ఏదో పద్యం ఎత్తుకున్నాడు—అదే పనవి-పనవి అనుకుంటూ, వచ్చినచోటికి చేరు కున్నాడు: అక్కడ ఎవరూ లేరు—వాళ్లదోవను వాళ్లు వెళ్లిపోయిఉంటారు—

అక్కడే నుంచుని పోయి—నవ్వుకోవడం మొదలుపెట్టాడు: తాను యిక్కడికి రావడం ఎందుకు—వచ్చి చేసిన ఘనకార్యం—? డొంకలో చిక్కుపడటమేగా? ఉన్నఊరే అయితే—ఏ బెడదా లేకుండా తప్పుకుతిరిగేవాడుగా!

—వెతుక్కుంటూ కరణంగారి మనిషి లాంతరు పుచ్చుకువచ్చాడు: తాను యీప్రాంతాల్లో తచ్చాడుతున్నాడనీ, బహుశా దోవ తప్పి ఉండవచ్చునీ యిందాకటి పడుచువాడు యింటికిపోతూ, కరణం గారి యింటిదగ్గిర చెప్పి మరీవెళ్లాడుట—అంతేకాదు, వాడు వీడితో ఇంకా ఏమో, ఏమేమో చెప్పిఉండక పోడు—వీడివాలకంలో ఏదో నవ్వు ఉంది.

ఇంటికి చేరేటప్పటికి కరణంగారు కనిపెట్టుకు కూర్చున్నాడు: ఏమీ అనలేదు—'అయ్యో! చారిలో అవస్థపడ్డావా?—'అంటూ మాటవరుసకన్నా అన

లేదు—వట్టి చిరునవ్వుతప్ప ఏమీ యీ ప్రస్తావనే తేలేదు—ఆ మౌనం చెవిపుచ్చుకు మెలేసినట్టుంది!

ఆయన అలా ఊరుకోవడం వెంకటరత్నానికి మనసు చివుక్కుమన్నది. తనను చూసి నవ్వుకుంటున్నాడా అనిపించింది—ఖాయంగా అంతే అయి ఉంటుంది.

ఆయన ఒక్కడే కాదు—తెల్లవారి లేచి,—ఎవరివంక చూచినా, అందరూ తనను చూసి నవ్వుకుంటున్నట్టే తోచింది. ఇక ఆఊళ్లో ఎలా ఉండటం ?—

వెళ్లిపోదామనే నిశ్చయానికి రావడానికి ఆ పవలంతా పట్టింది : రాత్రి భోజనం వేళ ఆ సంగతిచెప్పి, కరణంగారిదగ్గిర సెలవు పుచ్చుకుందా మనుకునే సరికి ఆయన సంజెవేళ వెంట వచ్చి—ఇదొకటి ఎత్తాడు—పెళ్లంటూ ఇక ఉండటానికి అసలే వీలులేదు—

—మళ్లీ యింటికి జేరుకోవడం ఎంతో బరువు దించినట్టు ఉంది : అమ్మమ్మ అనుకున్నదానికన్న వేగిరం వచ్చాడనుకుని, సంతోషించింది : ఆవిడకు అసలురగడ ఏం తెలుసు ?

అవాళంతా, తన ధోరణిలో తాను ఉండి అసలు సంగతి-అసలు ఏసంగతీ ఆవిడతో చెప్పలేదు—

మునుపటికన్న ఊరంతా ఎంతో ఆప్యాయనంగా కనబడుతూంది : ఇంతవరకూ పడ్డ జంజాటన ఏదీ జ్ఞాపకం లేకుండాపోయింది:—

తెల్లవారేసరికి, కరణంగారు ప్రత్యక్షమైనారు. ఆయన్ను చూడగానే, వెంకటరత్నానికి ముచ్చెమటలూ పోసినాయి : ఏదో మునుచుకుపోయే పనిమీద పోయే హడావిడిగా, — బయటికి తప్పుకున్నాడు — ఏమనాలో ఆలోచించుకునేందుకు—

ఎంతసేపు తిరిగినా—ఏమీ పాలుపోలేదు—

అమ్మమ్మ మీద—దైవంమీద—భారం వేసి, అపరాహ్ణానికి యింటికి తిరిగివచ్చాడు :

కరణంగారు లేరు : వచ్చినదోవనే తిరిగి వెళ్లారుట—అమ్మమ్మ గండం తప్పించింది—

ఎలా అంటే—ఆయన చెప్పేవన్నీ చెప్పనిచ్చిందిట—అన్నింటికీ సరే అన్నదిట—కాని, ఒక్కటి మటుకు పారజూసి మరీ, శుభమస్తు అనకోమందిట—

'పిల్లవాడికి కూడా, తండ్రిచాలికే అని జ్యోతిష్కులు అన్నారు—కనుక, పిల్లదాని ఆయుర్భాగ్యం విషయంలో మీకు అనుమానం ఉండి, మొక్కు తీర్చుకునేందుకే అయితే,—అంతకంటేనా ? నామనమడు, మరొకరిలాటివాడు కాడు—వాడంత యోగ్యుడు లేడు : ఉన్నన్నాళ్లూ పువ్వుల్లో పెట్టి చూసుకుంటాము—ఇదీనాయనా, అసలు సంగతి—ఎవరో ఎవరో అయితే, మీ రిచ్చే కట్నాలకూ, కానుకలకూ ఎగిరి గంతేసి ఒప్పుకోకపోదునా ?—తెలిసి మీదగ్గిర ఈ విషయం దాస్తే నాకు మరి పుట్టగతు లుంటాయా ?—' అందిట !

కరణంగారు పిల్లదానికి యీగండం తప్పించినందుకు అమ్మమ్మపాదా లంటుకు మొక్కి-అభోజనంగానే వెళ్లిపోయినారుట !—

వినగా—అమ్మమ్మ మనసు, అప్పటికి తెలిసి' వెంకటరత్నం, పసిపిల్లవాడల్లే, కృతజ్ఞతగా బావురుమన్నాడు—

అమ్మమ్మ—పొదివి పట్టుకుని, నీమనసు నాకు తెలుసురా తండ్రీ !—నీబాధ నాకు తెలుసు !—ఆ తండ్రి బిడ్డవు కాదూ !—బిగ్గరగా ఏడిస్తే, నీ మనసు ఏమైపోతుందో అని, ఏదో వంక పెట్టి ఎప్పుడూ విసుక్కుంటానురా నాయనా !—'

'నీమీది కోపాన కాదు !—కాదురా, తండ్రీ!

నీవు పెళ్లి చేసుకోలేదని నా కేం విచారం లేదు : మనుమరాలిచేత ఉపచారం చేయించుకోవాలనే ఉబలాటమూ లేదు : నేను ఉన్నన్నాళ్లూ యింత వండిపెడతాను—ఇహ ఆతరువాత అంటావ్—నీతల్లి ఎలా తలిస్తే—అంత !—

తానే,—తన బిడ్డను కనిపెట్టుకుంటుంది !

ఆ రుషిమాత్రం—'

వెంకటరత్నం—కళ్లు మిరుమిట్లుగొనే కాంతిలో నిలుచోలేకపోయినట్టు, ఇల్లు విడిచి, వీథిలోకి వచ్చేశాడు : మనసులో, అమ్మమ్మకు, అనుక్షణమూ, అడుగడుగుకూ మొక్కుకుంటూ-

ఆ వెలుగు దూసుకువచ్చినతరువాత, ఈ నడి వీథి, ఈ సమ్మర్దం, ఈ దీపాల మినుకుమినుకు—ఈ మల్లెల గుమాయింపూ, ఇదంతా, తనకు అందుబాటులో ఉండి, తనజోలికి రావడానికి భయంభయంగా తప్పుకు తిరిగే, ఏదో సాదా-లోకంలాగా అనిపించింది, వెంకటరత్నానికి—

అప్పటికి,—మామూలుమనిషి అయినాడు—

రంగశాయి కనబడితే, పలుకరించాడు : నిలవేసి కుశలప్రశ్నలు చేశాడు—'నీవు కనబడకపోతే ఏమీ తోచడం లేదురా !' అన్నాడు. 'రేపు మీ యింటికి వచ్చి, కొత్తసంసారంముచ్చట చూస్తా' నన్నాడు!— మామూలుధోరణిలో వెన్నుతట్టాడు—

వెంకటరత్నం—ఎటు చూసినా,—ఏమీ ఎబ్బెట్టు కనిపించలేదు.-

నటీనటులు

శ్రీ నండూరి వెంకటసుబ్బారావు

ఎంకి నాపే రితని
కేమి లేదట, వీని
నెవ రెరుగరంట !

నామకానామకుల
నటనె నే డంత!

యుగయుగము ఒండొరుల
తగిలినామట, చేయి మిగిలినామంట !
పగలు- రేయటు సూంత పట్టుబడకుండ !

వాలి, కౌగిలి సుకము
నేలినామట, చూపు కలిపినామంట !
ఆకసము—భూమి యటు లంటుకోకుండ !

ఒక్కలై సరసాల చొక్కినామట,
మింటి కెక్కినామంట !
బింబ-ప్రతిబింబమటు వీడి విడకుండ !

ఇంత యెంకితో నటన
ఎవ్వరోనట, యెంకి
రవ్వపాలంట !
ప్రకృతిసుందరిజంట
పరుల కెటులంట !